

Agnieszka THIER

Uniwersytet Ekonomiczny, Kraków

KSZTAŁTOWANIE SIĘ MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA CHRONIĄCEGO ZASOBY WODNE

FORMING OF INTERNATIONAL WATER PROTECTION LAW

W 2003 roku Ogólne Zgromadzenie Narodów Zjednoczonych (ONZ) uroczyście proklamowało Rok Słodkiej Wody. Z tej to okazji został także przedstawiony *World Water Development Report - WWDR*, Raport o stanie gospodarki wodnej. Kiedy czyta się ów raport przedstawiony przez największych specjalistów w tej dziedzinie napawa czytelnika uczucie niepewności o zbliżająca się przyszłość. Jaką to straszną wizję prognozuje ów dokument? Otóż raport ten stwierdza, że w ciągu najbliższych 20 lat, przeciętna ilość wody przypadająca na jednego mieszkańca globu ziemskiego zmniejszy się o jedną trzecią. Zgodnie z raportem w latach 1970-1990, ilość wody przypadająca na osobę zmniejszyła się o jedną trzecią. Mimo, że maleje ilość urodzin, do roku 2050 liczba populacji na świecie i tak osiągnie 9,3 miliarda (w porównaniu do 6.1 w roku 2001). W ciągu ostatnich 50 lat spożycie wody niemal się podwoiło. Dziecko urodzone w kraju rozwiniętym spożywa od 30 do 50 razy więcej wody niż dziecko z kraju rozwijającego się. Według najbardziej pesymistycznych prognoz do roku 2050, siedem miliardów ludzi w 58 krajach będzie cierpieć z powodu chronicznego niedoboru wody. Według tychże prognoz, będą to ok. 2 miliardy w 48 krajach. Wynik zależy od takich czynników jak wzrost populacji, zużycie wody w przemyśle, rolnictwie i gospodarce wodnej, a także od czynników politycznych, społecznych, ekonomicznych. Zgodnie z raportem, wzrost niedoboru wody na świecie będzie w 20% wynikiem zmian klimatycznych. Podczas gdy w rejonach wilgotnych zwiększy się ilość opadów, w rejonach zagrożonych suszą, a nawet na niektórych obszarach tropikalnych i subtropikalnych opady będą rzadsze i nieregularne. Ulegnie zmianie cykl hydrologiczno-meteorologiczny. Wzrost zanieczyszczeń i temperatury wody spowoduje pogorszenie jakości wody pitnej.¹ Wedle tego co podaje raport grozi nam katastrofa u podstaw której znajdował się będzie deficyt zasobów wodnych.² Nasi przodkowie w XIX wieku uganiali się za złotem, w XX wieku takim złotem była i jest nadal ropa, określana przez niektórych jako czarne złoto, o nią też nierzadko wybuchały różnego rodzaju konflikty, które pochłonięły tyle milionów istnień ludzkich. Dobrym przykładem są tutaj wojny w Iraku, Kuwejcie, gdzie jednym z motywów ich inicjowania, czasem skrytycznie przez polityków ukrywanych, jest właśnie chęć pozyskania dostępu do zasobów ropy naftowej. Raport sugeruje, że w niedalekiej przyszłości to nie złoto o które tak zabiegali przedstawiani w westernach

¹ Informację czerpie ze strony: http://www.unic.un.org.pl/iyfw/raport_gwns.php

² Craig, J. R., Vaughan, D., J Skiner, B., J, *Zasoby ziemi*, Warszawa, 2003.

bogaterzy Dzikiego Zachodu, ani też nie czarne złoto, dla którego wielu polityków gotów byłoby poświęcić tysiące swoich żołnierzy byleby tylko je zdobyć, ale właśnie woda, będzie tym prawdziwym złotem o który toczyć się będą konflikty różnej maści. Za ok. 50 lat woda w niektórych rejonach świata będzie prawdziwym skarbem. We literaturze przedmiotu pojawiło się nawet pojęcie *Water conflict*, obejmuje ono szereg działań, o charakterze politycznym, gospodarczym, ekonomicznym, prawnym a także i militarnym, których celem jest rozwiązanie konfliktu w określonym rejonie świata. Każdy z tych konfliktów ma u swoich podstaw bardziej podstawowy fenomen, jakim jest poczucie zagrożenia bezpieczeństwa. Tak jednostki jak i całe społeczności chcą czuć się bezpiecznie i to biologiczno-psychologiczne prawo-potrzeba jest właściwe każdemu człowiekowi, tego też niezbywalnego prawa nie należy nikomu odmawiać. W perspektywie przywołanych na początku ustaleń raportu okazuje się, że nad ludzkością, a dokładnie rzecz biorąc, nad wybranymi obszarami globu ziemskiego groźba zachwianiem poczucia bezpieczeństwa jest realna. Jeśli prognozy podawane przez raport z 2003 roku w przyszłości by się sprawdziły, a nic nie wskazuje na to, że będzie inaczej, świat staje wobec poważnego problemu; jak poradzić sobie ze stale narastającym poczuciem zagrożenia bezpieczeństwa.³ Istnieje bowiem konieczny związek między zmniejszającym się deficytem wody w poszczególnych regionach świata a wzrastającym poczuciem zagrożenia bezpieczeństwa w różnych wymiarach. Ten związek nie ma charakteru ili tylko *apriorycznego*, lecz jest teżą potwierdzoną przez empiryczne badania tych rejonów świata. Badania te były prowadzone przez takie instytucje jak ONZ czy Bank Światowy czy przez ekspertów z FAO. Związek ten można ująć tak: deficyt zasobów wodnych generuje zaburzenie równowagi bezpieczeństwa w różnych sektorach życia.

Wedle *World Water Development Report – WWDR* najuboższe zasoby wody posiada Kuwejt (gdzie rocznie na jednego mieszkańca przypada 10 m³ wody), drugie miejsce zajmuje Rejon Gazy (52 m³), Zjednoczone Emiraty Arabskie (58 m³), Wyspy Bahama (66 m³), Katar (94 m³), Malediwy (103 m³), Libia (113 m³), Arabia Saudyjska (118 m³), Malta (129 m³) oraz Singapur (149 m³). Kraje o najbogatszych zasobach wodnych (wyłączając Grenlandię i Alaskę) to: Gujana Francuska (812,121 m³ wody rocznie na jednego mieszkańca), Islandia (609,319 m³), Gujana (316,698 m³), Surinam (292,566 m³), Kongo (275,679 m³), Papua Nowa Gwinea (166,563 m³), Gabon (133,333 m³), Wyspy Salomona (100,000 m³), Kanada (94,353 m³) oraz Nowa Zelandia (86,554 m³)⁴. Wszystkie te dane w 2050 ulegną, wedle prognoz zmianie. Za takie ukształtowanie zasobów wodnych jest odpowiedzialnych szereg czynników, tj. klimatycznych, geograficznych, ekonomicznych. Brak równomiernego dostępu do zasobów wodnych oraz stale zwiększający się ich deficyt powodował w przeszłości, powoduje i powodować będzie wybuchy różnych konfliktów, które nierzadko mają charakter militarny. Woda może być zatem przyczyną konfliktu. Konflikt o wodę jest w literaturze przedmiotu okreśłany mianem konfliktu wojny o surowce. Wojna jednak z punktu widzenia pragmatycznego

³ Zdaniem Anny Michalskiej Polska nie jest w lepszej sytuacji niż reszta świata. W Polsce też nie jest dobrze. W porównaniu z Europą Zachodnią nasze zasoby wodne są wyjątkowo małe. Bierze się to stąd, że u nas opady są nisz (średnio wynoszą około 600 mm rocznie), a parowanie jest podobne. Do tego warunki hydrogeologiczne, a zwłaszcza ukształtowanie podłoża czwartorzędowego, sprawiają, że znaczna część wód swobodnie odpływa drogą poziomą do Bałtyku. Obszary deficytowe to głównie: Kujawy, Niziny Mazowiecka i Podlaska oraz Wyżyny Śląska i Kielecka. Wprawdzie ostatnie powódzie - a zwłaszcza ta katastrofalna z 1997 roku- mogą sugerować, że wody raczej nadmiar, to jest to mylnie wrażenie. Opady nawalne zamiast wsiąkać w podłoże rozlewały się po powierzchni. W rzeczywistości w Europie w gorszej sytuacji od nas pod względem zasobów wodnych są tylko Belgia i Malta.
(<http://64.233.183.104/search?q=cache:6SmmE0-qUMJ:ecoportal.com.pl/index2.php%3Foption%>)

⁴ Dane ze strony internetowej: http://www.unic.un.org.pl/iyfw/raport_gwns.php

rozstrzygania konfliktów o zasoby wodny jest przedsięwzięciem najmniej opłacalnym, przede wszystkim dlatego, że przynosi ona nieporównywalnie większe straty tak w zasobach jak i ludziach, od tych które były w zamierzeniu przeznaczone do uratowania czy też sprawiedliwego podziału. Bardziej skuteczna wydaje się być dyplomacja, czyli aktywność polityczna, np. arbitraż innych państw w rejonach skonfliktowanych. Jednakże podstawą jakiegokolwiek dyplomacji politycznej czy też arbitrażu muszą być określone przepisy legislacyjne. Prawo bowiem może regulować i w jakimś stopniu wymuszać też respektowanie ochrony zasobów wodnych.

Pojęcie praw chroniących zasoby wody, jak przypuszczam, posiada u swoich podstaw jedno z najbardziej elementarnych praw, jakim jest prawo człowieka do wody. Można powiedzieć tak, że prawa tego nie ustanowiono w sposób konwencjonalnych przez jakąś władzę ustawodawczą, można sądzić, że nie posiada ono korzeni instytucjonalnych, a wręcz odwrotnie, to raczej wszystkie inne akty prawne, mają w nim swój normatywny fundament. Prawo do wody wyrasta z naturalnego zapotrzebowania egzystencji człowieka. Odkąd tylko na globie ziemskim pojawił się *homo sapiens* woda stanowiła naturalny surowiec służący do jego przetrwania. Jest ona zatem surowcem koniecznym do życia, bez niego człowiek nie jest w stanie prawidłowo się rozwijać w wielu dziedzinach. Prawo człowieka do wody, który początkowo nie było prawem pisanym, można powiedzieć, nie było też przez nikogo instytucjonalnie zalegalizowane, to jednak od początku istnienia *homo sapiens* do dnia obecnego jest ono mocno zakorzenione w świadomości każdego człowieka. Prawo do wody zakłada, że każdy człowiek powinien posiadać dostęp do czystych zasobów wodnych. Jednakże w poprzek temu prawu stoją czynniki, które nierzadko uniemożliwiają taki sprawiedliwy podział zasobów wodnych jak przewiduje to podstawowe prawo. Nierównomierność rozmieszczenia tych zasobów w skali globu ziemskiego, stale rosnący deficyt zasobów wodnych powodują, że w niektórych rejonach świata to podstawowe prawo człowieka do wody jest zagrożone. Tysiące ludzi jest pozbawionych czystej wody, środków sanitarnych, to zmusza ich nierzadko do desperackiej migracji w celu poszukiwania tego koniecznego do życia surowca. Brak wody powoduje zagrożenie bezpieczeństwa, to następnie generuje frustrację i agresję, która wymierzona przeciw innym grupom ludzi posiadającym dostęp do zasobów wodnych. Ten psychologiczny mechanizm dotyczy każdego kto tylko odczuje na „własne skórze” deficyt wody. Wobec stanu nierównomiernego rozmieszczenia zasobów wodnych na globie ziemskim, zachodzi potrzeba w pierwszej kolejności zapobiegania i niwelowania różnych konfliktów zbrojnych, następnie zachodzi konieczność określenia podstawowych zasad sprawiedliwego podziału zasobów wodnych, szczególnie w tych obszarach gdzie występuje deficyt. Rozwiązaniem nie może być tutaj konflikt, niedopuszczalna jest także sytuacja gdzie silniejsze państwo uniemożliwia słabszemu korzystanie z zasobów wody. Szczególnie istotnym problemem staje się kwestia ochrony zasobów wodnych podczas działań zbrojnych oraz przewyżczenie panującej w wielu regionach świata dyskryminacji w sprawiedliwym korzystaniu z zasobów wodnych. Celem sformułowań prawnych dotyczących zasobów wodnych, jest także ich ochrona przed zanieczyszczeniami pochodzenia chemicznego, technologicznego. Wobec stale narastającego zanieczyszczenia wód rodzi się potrzeba ustalenia zasad prawnych zabezpieczających czystą wodę, która jest konieczna do zdrowego funkcjonowania człowieka.

Kiedy mówimy o międzynarodowym prawie ochrony zasobów wodnych trzeba stwierdzić, że do jego powstania nie przyczyniły się rzecz jasna konflikty o surowce którymi przepełniony jest XX wiek. Źródeł tego prawa należy już bowiem doszukiwać się w starożytności. Budowanie wielkich systemów służących do nawodnień domagało

się przede wszystkim nie tylko eksploracji wody, ale także zdeterminowania zasad sprawiedliwego podziału wody. Długo przed nastaniem ery nowożytnej grecki filozof Platon pisał w swoich dialogach o tym jak zgubny wpływ posiada na zasoby wodne nieprawidłowa gospodarka. Starożytni tak jak i my dziś postrzegali wodę jako wartość i surowiec konieczny go przetrwania egzystencji człowieka. Woda stanowiła przedmiot kultu. Dobrym przykładem jest tutaj Egipt. W Egipcie świętą rzeką był Nil. Jego wylewy decydowały o obfitości zbiorów, a więc dostatku ludzi. Fenicjanie modlili się u źródeł rzek do boga Adonisa, Grecy błagali o przychylność Artemidę - boginkę lasów i źródeł, zaś wyznawcy buddyzmu czcili świętą rzekę Ganges. Zapisy prawne dotyczące zasobów wodnych znajdują się także już w kodeksie Hammurabiego. Woda miała także znaczenie takie, że była postrzegana np. jako podstawowy budulec świata. Tales z Miletu jeden z pierwszych filozofów uważał, że tym pierwiastkiem, który konstytuuje wszelką rzeczywistość jest właśnie woda. Jest ona tym pierwiastkiem którego jest najwięcej w człowieku, bez którego nie może on egzystować. Woda uzyskuje status zasady życia. Również dla Chrześcijaństwa woda ma charakter sakralny. *„Ziemia zaś była bezładem i pustkowiem i ciemność była nad powierzchnią bezmiarów wód a duch boży unosił się nad wodami”*. Od tego przecież stwierdzenia zaczyna się Księga Rodzaju, która „stan wyjściowy” upatruje w wodnym chaosie, przyjmując, że także „historia święta” wywnurza się ze światowego praoceanu.

Natomiast jeśli chodzi o najstarszy dokument mówiący o zasobach wodnych na terenie Europy to należy przede wszystkim wspomnieć o turecko-austriackim traktacie, który to traktat dotyczył żeglugi na Dunaju. Został on podpisany w roku 1616. W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na to, że jest to pierwszy na świecie tego rodzaju dokument. Następne dokumenty powstawały już w XIX wieku. W 1815 roku został wydany przez Francuską Radę Wykonawczą dokument określający generalne zasady podziału zlewni. W roku 1815 podpisano traktat wiedeński, a w roku 1804 konwencję paryską dotyczącą zasobów wodnych Renu. Warto także wspomnieć o konwencji genewskiej i haskiej, które dotyczyły ochrony zasobów wodnych podczas działań wojennych.

Międzynarodowe prawo wodne jest używane do identyfikacji zasad prawa regulującego użytkowanie zasobów wodnych dzielonych pomiędzy dwa lub więcej państw. Źródłem tego prawa są przede wszystkim zwyczaje i tradycje krajów oraz międzynarodowe umowy, tj. generalne zasady prawa, rezolucje i rekomendacje organizacji międzynarodowych. Historycy uważają, że u podstaw współczesnego międzynarodowego prawa wodnego znajduje się Deklaracja Madrycka z 1911 roku, która zatytułowana jest *„Międzynarodowe regulacje dotyczące użytkowania międzynarodowych cieków dla celów innych niż żeglugowe”*. W XX wieku a dokładniej rzecz biorąc w dwudziestoleciu międzywojennym regulacje prawne dotyczące zasobów wodnych zostały podjęte przez konwencję barcelońską z 20 kwietnia 1921 roku, oraz konwencję genewską z grudnia 1923 roku. Po drugiej wojnie światowej istotne znaczenie dla ogólnego ducha krystalizowania się prawa chroniącego zasoby wodne ma Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 roku.⁵ Trzecia Sesja Zgromadzenia ONZ, obradująca w Paryżu, roku jednomyślnie uchwaliła oparta przede wszystkim na prawie naturalnym Powszechną Deklarację Praw Człowieka. Dokument ten stanowi niewątpliwie jedno z największych i najtrwalszych osiągnięć ONZ. Przetłumaczona na większość języków świata Powszechna Deklaracja Praw Człowieka zbiera oraz porządkuje osiągnięcia i postulaty człowieka, który od wielu setek lat toczy nie skończoną jeszcze walkę o swoją wolność i

⁵ http://cyberhate.org.pl/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.rtf.

swoją godność. Choć Deklaracja nie podejmuje *explicite* praw dotyczących ochrony zasobów wodnych, to jednak wskazuje na ten problem *implicite* podkreśla bowiem niezwykłe prawo człowieka do wody. Odwołuje się do przyrodzonego prawa człowieka do posiadania dostępu do wody. W artykule 2 stwierdza się ogólne prawa człowieka: „Każdy człowiek posiada wszystkie prawa i wolności zawarte w niniejszej Deklaracji bez względu na jakiejkolwiek różnice rasy, koloru, płci, języka, wyznania, poglądów politycznych i innych, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek innego stanu. Nie wolno czynić żadnej różnicy w zależności od sytuacji politycznej, prawnej lub międzynarodowej kraju lub obszaru, do którego dana osoba przależy, bez względu na to, czy dany kraj lub obszar jest niepodległy, czy też podlega systemowi powiernictwa, nie rządzi się samodzielnie lub jest w jakikolwiek sposób ograniczony w swej niepodległości”. Istotny dla poruszanej problematyki jest artykuł 25 Deklaracji: „Każdy człowiek ma prawo do poziomu życia zapewniającego zdrowie i dobrobyt jemu i jego rodziny, w tym do wyżywienia, odzieży, mieszkania, opieki lekarskiej i koniecznych świadczeń społecznych, oraz prawo do poczucia bezpieczeństwa w przypadku bezrobocia, choroby, kalectwa, wdowieństwa, starości lub utraty środków do życia w inny sposób od niego niezależny”. Każdy człowiek ma prawo do poczucia bezpieczeństwa, jednym z elementów tego bezpieczeństwa jest konieczność właściwych surowców służących do jego biologicznego przetrwania. Do takich zaś należy woda. Choć Deklaracja bezpośrednio nie podejmuje kwestii prawa o ochronie zasobów wodnych to można powiedzieć, że wskazuje ona ogólne ramy normatywne, które powinny być respektowane w każdym systemie prawnym. Rzecz jasna praw tych nikomu nie można narzucić ich wdrożenie zależy już tylko od dobrej woli rządzących.

Innym ważnym dokumentem prawnym, kontynuującym ducha Powszechnej Deklaracji, jest Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Jest on jednym z dwóch Paktów Praw Człowieka, o których utworzeniu zdecydowano już w roku 1947. Ze względu na głębokie rozbieżności, co do zawartości Paktu dopiero w 1954 roku Komisja Praw Człowieka ONZ przekazała dokumenty Zgromadzeniu Ogólnemu Narodów Zjednoczonych, te zaś zakończyło pracę w roku 1966 i przyjęło jednomyślnie 16 grudnia w Nowym Jorku razem z Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych. Oba Pakty weszły w życie 3 stycznia 1976. Pakt konkretyzuje i rozszerza katalog praw zawartych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, w przeciwieństwie do niej nie jest jedynie rezolucją Zgromadzenia Ogólnego, ale także międzynarodową umową, dlatego jako prawo międzynarodowe jest obowiązujący dla państw, które go ratyfikowały. Szczególnie interesująca jest III część tego Paktu. Ustala ona katalog praw, wymieniając prawo do pracy, a także jej sprawiedliwych warunków (w tym odpowiedniego wynagrodzenia, bezpieczeństwa i higieny, możliwości awansu, a także urlopu i czasu wolnego); prawo do tworzenia i przystępowania do związków zawodowych i strajku; prawo do zabezpieczenia społecznego; odpowiedniego poziomu życia; ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego; prawo każdego do nauki (w tym do bezpłatnego nauczania podstawowego); czy wreszcie do udziału w życiu kulturalnym, korzystania z postępu naukowego. O zasobach znajdujących się na globie ziemskim i sprawiedliwym ich podziale i obronie wspomina artykuł 1 „Wszystkie narody mogą swobodnie rozporządzać dla swoich celów swymi bogactwami i zasobami naturalnymi bez uszczerbku dla jakichkolwiek zobowiązań wynikających z międzynarodowej współpracy gospodarczej, opartej na zasadzie wzajemnych korzyści, oraz z prawa międzynarodowego. W żadnym przypadku nie można pozbawiać narodu jego własnych środków egzystencji. Ważny jest artykuł 12. „Państwa Strony niniejszego Paktu uznają prawo każdego do korzystania z najwyższego osiągalnego poziomu ochrony zdrowia fizyczne-

go i psychicznego. Kroki, jakie Państwa, Strony niniejszego Paktu powinny podjąć dla osiągnięcia pełnego wykonania tego prawa, będą obejmowały środki konieczne do: zapewnienia zmniejszenia wskaźnika martwych urodzeń i śmiertelności niemowląt oraz do zapewnienia zdrowego rozwoju dziecka; poprawy higieny środowiska i higieny przemysłowej we wszystkich aspektach; zapobiegania chorobom epidemicznym, endemicznym, zawodowym i innym oraz ich leczenia i zwalczania; stworzenia warunków, które zapewniłyby wszystkim pomoc i opiekę lekarską na wypadek choroby”. Pakt zwraca uwagę, podobnie jak Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, że surowiec jakim jest woda, jest cenną wartością, która służy do przetrwania człowieka. Apeluje także o sprawiedliwy podział surowców. Szczególnie problem ten dotyczy te państwa które doświadczają chronicznego braku zasobów wodnych. Nakłada się tutaj obowiązek humanitarnej pomocy tym państwom.

Problem zasobów wodnych w tym samym duchu co poprzednie przywołuje Konwencja o prawach dziecka - międzynarodowa konwencja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 20 listopada 1989. Jest to dokument obowiązujący w niemal wszystkich państwach świata (z wyjątkiem m.in. USA). W Konwencji o Prawach Dziecka zostały spisane wszystkie prawa dziecka. Szczególnie istotny jest artykuł 24: „1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do jak najwyższego poziomu zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób oraz rehabilitacji zdrowotnej. Państwa-Strony będą dążyły do zapewnienia, aby żadne dziecko nie było pozbawione prawa dostępu do tego rodzaju opieki zdrowotnej. 2. Państwa-Strony będą dążyły do pełnej realizacji tego prawa, a w szczególności podejmą niezbędne kroki w celu: a) zmniejszenia śmiertelności wśród noworodków i dzieci; b) zapewnienia udzielania koniecznej pomocy oraz opieki zdrowotnej wszystkim dzieciom, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju podstawowej opieki zdrowotnej; c) zwalczania chorób i niedożywienia, w tym - w ramach podstawowej opieki zdrowotnej - przez wykorzystanie między innymi łatwo dostępnych technik oraz przez dostarczanie odpowiednich pożywnych produktów żywnościowych i wody pitnej, z uwzględnieniem niebezpieczeństwa oraz ryzyka zanieczyszczenia środowiska naturalnego; d) zapewnienia matkom właściwej opieki zdrowotnej w okresie przed i po urodzeniu dziecka e) zapewnienia, aby wszystkie grupy społeczne, w szczególności rodzice oraz dzieci, były informowane i posiadały dostęp do oświaty oraz otrzymywały wsparcie w korzystaniu z podstawowej wiedzy w zakresie zdrowia dziecka karmienia, korzyści z karmienia piersią, higieny i warunków zdrowotnych otoczenia, a także zapobiegania wypadkom; f) rozwoju profilaktycznej opieki zdrowotnej, poradnictwa dla rodziców oraz wychowania i usług w zakresie planowania rodziny. 3. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe i skuteczne kroki na rzecz zniesienia tradycyjnych praktyk przynoszących szkodę zdrowiu dziecka. 4. Państwa-Strony zobowiązują się działać na rzecz sprzyjania i zachęcania do rozwoju współpracy międzynarodowej w celu stopniowego osiągania pełnej realizacji praw uznanych w niniejszym artykule. W związku z tym szczególna uwaga będzie zwrócona na potrzeby krajów rozwijających się”. Konwencja podejmuje problem najmłodszych przedstawicieli globu ziemskiego, którzy nierzadko z braku zasobów wodnych, szczególnie z powodu braku wody pitnej umierają w skrajnych uwłaczających godności ludzkiej warunkach.

Jednym z najbardziej istotnych dokumentów, dotyczącym zasobów wodnych, który stał się wzorem umów międzynarodowych była Umowa Helsińska, czyli Konwencja o Ochronie i Użytkowaniu Cieków Granicznych i Jezior Międzynarodowych z dnia 17 marca 1992 roku. W preambule jej twórcy piszą, iż „Uznając że ochrona i użytkowanie cieków transgranicznych i jezior międzynarodowych stanowią ważne i pilne zadania, których efektywne wykonanie może być zapewnione jedynie przez ścisłą współpracę.

Zaniepokojenie istniejącymi i mogącymi wystąpić krótko- i długotrwałymi zmianami stanu cieków transgranicznych i jezior międzynarodowych, wpływającymi ujemnie na środowisko, gospodarkę i dobrobyt Państw Członkowskich Europejskiej Komisji Gospodarczej (EKG), podkreślając potrzebę wzmocnienia narodowych i międzynarodowych przedsięwzięć zmierzających do zapobiegania i zmniejszania zrzutów niebezpiecznych substancji do środowiska wodnego oraz zmniejszania eutrofizacji i zakwaszenia, a także zanieczyszczenia środowiska morskiego ze źródeł lądowych, w szczególności na obszarach przybrzeżnych, witając z zadowoleniem wysiłki już podjęte przez rządy Państw Członkowskich EKG, ukierunkowane na zacieśnienie dwustronnej i wielostronnej współpracy mającej na celu zapobieganie zanieczyszczaniu wód granicznych, jego kontrolę i zmniejszenie, stabilne oraz racjonalne użytkowanie wód, zachowanie zasobów wodnych i ochronę środowiska, przypominając odpowiednie postanowienia i zasady Deklaracji Konferencji Sztokholmskiej w sprawie Środowiska Człowieka, Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE), dokumentów końcowych spotkań w Madrycie i Wiedniu przedstawicieli państw - uczestników KBWE, "Regionalnej strategii ochrony środowiska i racjonalnego użytkowania zasobów naturalnych w Państwach Członkowskich EKG do i po 2000 roku". Umowa Helsińska zwróciła przede wszystkim uwagę na kwestię zanieczyszczenia cieków transgranicznych, zobowiązała, że każda ze stron, „powinna ustanowić normy zrzutu zanieczyszczeń ze źródeł punktowych do wód powierzchniowych oparte na najlepszej dostępnej technologii, odpowiednio stosowanej wobec poszczególnych gałęzi przemysłu lub zakładów przemysłowych, z których pochodzą substancje niebezpieczne. Odpowiednie działania, wspomniane w ustępie 1 niniejszego artykułu, mające na celu zmniejszenie wypływu substancji niebezpiecznych ze źródeł punktowych i rozproszonych do wód oraz zapobieganie temu, mogą, między innymi, wprowadzać całkowity lub częściowy zakaz produkcji lub użytkowania tych substancji. Powinny być wzięte pod uwagę istniejące wykazy takich gałęzi przemysłu lub zakładów przemysłowych i wykazy takich substancji niebezpiecznych ujęte w międzynarodowych konwencjach lub regulacjach prawnych, które mają zastosowanie w zakresie objętym niniejszą Konwencją” (artykuł 3). Podkreśla wagę współpracy naukowej w przewidywaniu zanieczyszczenia i degradacji naturalnych zasobów wodnych.

Przełom tysiącleci był dla wszystkich 189 członków ONZ okazją do podkreślenia i potwierdzenia roli ONZ w kształtowaniu obrazu dzisiejszego świata. Już bowiem w roku 1998 zdecydowano uczynić 55 sesję Zgromadzenia Ogólnego (rezolucja 53/202) wydarzeniem szczególnym nazwanym Zgromadzeniem Milenijnym Narodów Zjednoczonych. 5 września 2000 roku rozpoczęło obrady największe jak dotąd zgromadzenie przywódców państw i szefów rządów. Głównym celem tej debaty były przede wszystkim, nakreślone w Raporcie Milenijnym Sekretarza Generalnego, wyzwania pojawiające się u progu XXI wieku. Szczyt Milenijny, który miał miejsce w dniach od 6-8 września 2000 roku, stanowił najważniejsze wydarzenie Zgromadzenia Milenijnego. Zgromadzeni na nim przywódcy państw i szefowie rządów mieli na celu ponowne określenie roli Organizacji Narodów Zjednoczonych we współczesnym świecie. Efektem tych obrad była Deklaracja Milenijna Narodów Zjednoczonych, w której określone zostały także Milenijne Cele Rozwoju - zobowiązania, które ludzkość powinna wypełnić aby móc w skuteczny sposób stawić czoła wyzwaniom XXI wieku. W tejże deklaracji pojawia szereg ważnych problemów, które dotyczą prawa człowieka do wody, sprawiedliwego podziału dóbr oraz umiętnego nimi zarządzania. Deklaracja ta kierowała się następującymi założeniami aksjologicznymi. Już w Raporcie Milenijnym Sekretarza Generalnego znajduje się paragraf poświęcony wolności od niedostatku, wolności do życia w strachu i

prawu do godnego życia. Sekretarz Generalny nawoływał do poprawy standardów życia ludności na całym świecie, zwłaszcza w krajach rozwijających się. Osoby nękanie chorobami, cierpiące głód, żyjące w skrajnej nędzy czy znajdujące się w obliczu zagrożeń ze strony środowiska naturalnego nie mogą w pełni cieszyć się wolnością należną każdemu człowiekowi. Zgodnie z przedstawionymi założeniami raportu wszyscy ludzie powinni mieć jednakowy dostęp do edukacji, opieki medycznej czy godnych warunków życia. Sekretarz Generalny ONZ zwracał przede wszystkim uwagę na pałące kwestie, które należy rozwiązywać w oparciu o wspólną wizję rozwoju. Jej realizacja powinna odbywać się poprzez przyjęcie konkretnego planu działania przez każde państwo borykające się z problemami z zakresu takich dziedzin jak: edukacja, równouprawnienie płci, system zdrowotny, środowisko naturalne, handel, rozwój obszarów miejskich i wiejskich czy rozwój nauki oraz techniki. Strategie narodowe powinny wyszczególniać priorytetowe cele oraz wyznaczyć termin ich realizacji. Zdaniem Sekretarza Generalnego ONZ osiągnięcie celów nie wymaga tworzenia nowych instrumentów lecz skuteczniejszego wykorzystania już istniejących środków i technologii. Oprócz narodowych strategii rozwojowych, postęp w realizacji wyznaczonych celów jest uwarunkowany pomocą zewnętrzną i współpracą międzynarodową. Każdy kraj rozwijający się jest odpowiedzialny za samodzielne wzmocnienie rządów, zwalczanie korupcji oraz wprowadzenie w życie polityk i narodowych planów działania. Raport wskazuje, że kraje rozwinięte mają odegrać główną rolę w nowym systemie wolności. Ubóstwo, śmiertelne choroby zakaźne, degradacja środowiska naturalnego to niektóre z wielu kwestii przyczyniających się do obniżenia jakości życia ludzi na całym świecie. Pomoc krajów rozwiniętych ma ograniczyć szerzenie się powyższych zjawisk. Kofi Annan utrzymuje, że wolność od niedostatku i strachu to za mało, ponieważ rozwój nie jest możliwy bez poszanowania praw człowieka. Wszystkich ludzi należy traktować z szacunkiem oraz respektować ich podstawowe wolności. Należy wzmocnić rządy prawa oraz demokrację, by umożliwić ludziom godne życie. Umożliwienie ludzkości godnego życia wymaga przede wszystkim aktywności skierowanej na zapobieganie konfliktom zbrojnym, ochronę ludności cywilnej, zwalczanie bezkarności oraz niedopuszczanie do tak drastycznych zdarzeń jak ludobójstwo. W tym celu należy wzmocnić organy zajmujące się kwestią praw człowieka oraz zachęcić państwa członkowskie do aktywnej współpracy zwłaszcza z Międzynarodowym Trybunałem Karnym.⁶ Życie wolne od strachu to takie, w którym człowiek posiada świadomość że mogące go spotkać nieszczęścia czy to te związane z katastrofami naturalnymi, czy też tymi za których przyczyną stoi człowiek są znacznie ograniczone i przewidywalne. Warunkiem bezpieczeństwa jest także stały dostęp do koniecznych do egzystencji biologicznej surowców naturalnych. Państwa są zobligowane zadbać o to aby każdy człowiek a ile to jest tylko możliwe nie odczuwał braku bezpieczeństwa spowodowanego niedoborem surowców naturalnych. Szczególnie chodzi tu o zasoby wodne. Choć Kofi Annan nie mówi wprost o tym, to jednak pośrednio znów dotyka tego zagadnienia. W Raporcie Sekretarza Generalnego jest pośrednio wiele odniesień do problemów zasobów naturalnych. Raport zaleca ich ochronę poprzez tworzenie międzynarodowego prawa opartego na współpracy legislacyjnej wielu państw.

Istotny w Deklaracji Milenijnej jest punkt 4 i 5, który formułuje pewne zasadnicze powinności wobec człowieka i świata: „Pragniemy z całą mocą ustanowić sprawiedliwy i trwały pokój na świecie, zgodnie z celami i założeniami Karty Narodów Zjednoczonych. Potwierdzamy naszą gotowość do wspierania wszelkich wysiłków, które służą ochronie suwerenności i równości państw, poszanowaniu ich terytorialnej integralności i

⁶ <http://www.unic.un.org/largerfreedom/omowienie.php>

politycznej niezależności, rozstrzyganiu sporów w sposób pokojowy i w zgodzie z zasadami sprawiedliwości i przepisami prawa międzynarodowego, poszanowaniu prawa do samookreślenia się ludności żyjącej na terenach kolonialnych i okupowanych przez obce państwa, zasadzie nieingerencji w wewnętrzne sprawy państw, poszanowaniu praw człowieka i podstawowych wolności, powszechnemu równouprawnieniu bez względu na rasę, płeć, język i religię, oraz międzynarodowej współpracy w zakresie rozwiązywania międzynarodowych problemów o gospodarczym, społecznym, kulturalnym i humanitarnym charakterze. 5. Wierzmy w to, że głównym wyzwaniem na dziś jest sprawić, by globalizacja przynosiła korzyści wszystkim mieszkańcom Ziemi. Globalizacja otwiera przed ludźmi wielkie możliwości, ale jak dotąd jej owoce i koszty są dzielone nierównomiernie. Mamy świadomość, że kraje rozwijające się i kraje w okresie transformacji gospodarczej muszą pokonać szczególnie wiele trudności, by sprostać temu nadrzédnemu wyzwaniu. Tylko dzięki szeroko zakrojonym i konsekwentnym wysiłkom na rzecz stworzenia wspólnej przyszłości, przy uwzględnieniu różnorodności populacji ludzkiej, korzyści z globalizacji staną się dla wszystkich dostępne w równym stopniu. Takie wysiłki muszą obejmować globalne rozwiązania polityczne i środki, które będą odpowiadać potrzebom krajów rozwijających się i krajów w okresie transformacji gospodarczej. Muszą być one opracowane i realizowane z rzeczywistym udziałem tych krajów”.⁷⁸ Deklaracja zwraca uwagę na równość każdego człowieka w korzystaniu z rozwoju techniki, nauki, kultury. „Żadnego człowieka i narodu nie można pozbawiać szans korzystania z owoców rozwoju. Kobiety i mężczyźni muszą mieć zagwarantowane równe prawa i możliwości”. W Deklaracji formułuje się także ogólne zalecenia dotyczące poszanowania środowiska naturalnego: „Wszystkie istoty żywe i zasoby naturalne powinny być chronione w sposób przezorny i zgodny z założeniami zrównoważonego rozwoju. Tylko w ten sposób będziemy w stanie zachować i przekazać naszym następcom niezmiernie bogactwo, jakim obdarowała nas natura. W imię lepszej przyszłości dla nas samych i następnych pokoleń musimy zmienić istniejące wzorce produkcji i konsumpcji” Deklaracja zwraca uwagę na konieczność eliminacji dyskryminacji, ubóstwa, nędzy, zobowiązuje inne państwa do wzajemnej pomocy, solidarności i odpowiedzialności za inne państwa słabo rozwinięte. Deklaracja porusza również problem krajów państwa afrykańskich, gdzie sytuacja jeśli chodzi o zasoby wodne jest najbardziej dramatyczna, albowiem krajom tym grozi chroniczny brak zasobów wodnych i załamanie się gospodarki wodnej. W rozdziale VII autorzy deklaracji piszą: „27. Będziemy wspierać działania na rzecz umacniania demokracji w Afryce i pomagać mieszkańcom tego kontynentu w walce, której celem jest trwały pokój, wykorzenienie ubóstwa i zrównoważony rozwój. W ten sposób będziemy starać się włączyć Afrykę do głównego nurtu światowej gospodarki. 28. W związku z tym postanawiamy:

- udzielać pełnego poparcia politycznym i instytucjonalnym strukturom rodzących się demokracji afrykańskich.
- inicjować i wspierać regionalne i lokalne mechanizmy służące zapobieganiu konfliktom oraz utrwalaniu politycznej stabilności, i zapewnić stały dopływ zasobów potrzebnych do prowadzenia pokojowych operacji na kontynencie afrykańskim.
- przedsięwziąć specjalne środki sprzyjające wykorzenieniu ubóstwa i zrównoważonemu rozwojowi w Afryce, takie jak umorzenie długów, ułatwienia w dostępie do rynków, udoskonalona Oficjalna Pomoc na rzecz Rozwoju, zwiększony wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych jak również transfery technologii.

⁷ http://66.102.9.104/search?q=cache:sVnCceokbQkJ:www.unic.un.org.pl/dokumenty/deklaracja_

⁸ http://66.102.9.104/search?q=cache:sVnCceokbQkJ:www.unic.un.org.pl/dokumenty/deklaracja_

- pomóc Afryce zwiększyć zdolność opanowania pandemii HIV/AIDS i innych chorób zakaźnych”.⁹

Choć *explicite* nie ma tu powiedziane o zasobach wodnych, to jednak znaczna większość problemów wymienionych w rozdziale dotyczącym Afryki dotyczy bezpośrednio albo też pośrednio problemu zasobów wodnych. Deklaracja wyznaczając sobie te przyszłościowe postulaty kierowała się określoną aksjologią w centrum, której znajduje się człowiek i jego potrzeby, które dla swojego wszechstronnego rozwoju winien on urzeczywistniać. Deklaracja podkreśla konieczność ochrony naturalnych zasobów ziemi, które stanowią o przetrwaniu gatunku *homo sapiens*. Zakreśla ona zatem normatywne ramy dla kolejnych regulacji prawnych dotyczących ochrony zasobów naturalnych. Ochrona tych zasobów jest celem na przyszłość, który wymaga konsolidacji i wzajemnej współpracy państwa najbardziej rozwiniętych.

W 2002 roku w listopadzie Komitet Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturowych w historycznym *General Comment* nr 15 stwierdza, że woda jest ograniczonym naturalnym bogactwem każdego człowieka. Jest przede wszystkim dobrem publicznym i służy dla rozwoju i zdrowia człowieka. Prawo do wody powtarza Komitet za Powszechną Deklaracją Praw Człowieka jest niezbywalne dla prowadzenia życia, brak zasobów wodnych uwłacza godności ludzkiej. Prawo do zasobów wodnych jest tutaj zdefiniowane jako przyrodzone prawo każdego człowieka. Kluczowym celem każdego państwa jest normatywny obowiązek dostarczenia każdemu obywatelowi takiej ilości wody, aby mógł on spokojnie rozwijać się i żyć godnie. Zasoby wodny powinny być gospodarowane tak aby mogły z nich korzystać tak obecny jak i przyszłe pokolenia. Komitet zwraca także uwagę na problem zanieczyszczenia naturalnych cieków. Wobec tego, że problem ten urasta już do rangi globalnej, zagrażając nie tylko naturalnym ekosystemom ale przede wszystkim życiu i zdrowiu ludzi, Komitet stwierdza, że woda musi być bezpieczna, czyli wolna od zanieczyszczeń pochodzenia chemicznego i biologicznego. Prawo wodne ma stać na straży tego, aby woda była dostępna dla wszystkich. Niedopuszczalne są sytuacje dyskryminacji i wyłączenia spod tego prawa ludzi najbardziej potrzebujących. Dla przykładu można wskazać, że taki stan rzeczy ma miejsce w niektórych częściach naszego globu. Polski badacz P. Kowalczak pisze, że „brak dostępu do wody jest przyczyną braku możliwości produkcji rolnej na obszarach sfery suchej i półsuchej, wynika ta często z niesprawiedliwego podziału zasobów wodnych, gdzie grupy uboższe społeczeństwa z reguły znajdują się na przegranych pozycjach”.¹⁰ Autor porusza tutaj problem, który odnosi się przede wszystkim do państw rozwijających się, gdzie występuje polaryzacja warstw społecznych. W takich krajach jak Chiny czy Indie większa procentowo bo aż 69% ludności biednej znajduje się w obszarze deficytu zasobów wodnych, inaczej jest z ludźmi zamożnymi, tutaj aż 29% tych ludzi zamieszkuje obszary nawadniane. Kowalczak przytacza szokujące fakty, które są konsekwencją takiego podziału społeczeństwa w rozwijających się państwach. Zacytujmy autora: „w latach 70 i 80 XX wieku w krajach obszaru saharyjskiego Afryki Zachodniej wystąpiły klęski głodowe spowodowane długą suszą, ale w tym samym czasie znaleziono wystarczającą ilość wody do uprawy bawełny, warzyw, orzeszków ziemnych i in, artykułów rolniczych przeznaczonych na eksport do Europy i USA. Produkty te wysyłano tymi samymi statkami, którymi przywieziono do Dakaru pomoc żywnościową głodującym. Podobna sytuacja wystąpiła w 1985 roku w Etiopii, gdzie klęska suszy dotknęła znaczącą część

⁹ http://66.102.9.104/search?q=cache:sVnCceokbQkJ:www.unic.un.org.pl/dokumenty/deklaracja_

¹⁰ P. Kowalczak, *Konflikty o wodę*, Przeźmierowo 2007, s. 202.

kraju w jej wyniku zginęło 300 tys. ludzi, ale jednocześnie w tym samym czasie na obszarze państwowych gospodarstw rolnych (zlokalizowanych w innej części kraju) uzyskano dobre plony z uprawy trzciny cukrowej i bawełny przeznaczone na eksport”.¹¹ Te fakty pokazują, że polaryzacja społeczeństwa wypycha jedną grupę w ubóstwo i doprowadza do katastrofy poprzez zaniechanie pomocy. Komitet mówiąc o dyskryminacji ma właśnie na myśli powyżej opisane przejawy segregowania dostępu do zasobów wodnych, wedle odgórnie narzuconych przez rządzące elity kryteriów. Państwa zatem normatywnie zobowiązane są do tego aby niwelować wszelkiego rodzaju przejawy dyskryminacji czy segregacji na tych których mają mniejszy lub większy dostęp do zasobów wodnych. Żadna władza, rząd nie ma prawa uniemożliwiać swoim obywatelom korzystania z zasobów wodnych. Komitet zwraca uwagę, że w razie konfliktów zbrojnych państwo jest zobowiązane do ochrony zasobów wodnych oraz do zabezpieczenia w nie ludność, która uciierała z powodu działań wojennych. Twórcy Komitetu są także świadomi tego, że realizacja prawa człowieka do wody może nie być sprawnie tnie realizowana przez brak środków, które taką realizację tego prawa mogłoby umożliwić. Obowiązki związane z prawem człowieka do wody nie podlegają zmianom, negocjacji i mają efekt natychmiastowy i całkowity. Uczynienie, że dostęp do dostatecznie dużej ilości zasobów wodnych stał się prawem człowieka stanowi zdecydowanie ważny krok w urzeczywistnianiu tego celu na całym globie ziemskim. Prawo do wody, które jest podkreślone już w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i w innych przywoływanych powyżej dokumentach, zwraca przede wszystkim uwagę na to, że to człowiek jest w centrum działania, to on jest tym komu do przetrwania biologicznego konieczna jest woda. Wobec postawienia w centrum człowieka, jako podmiotu normatywnego, woda nie może być tylko i wyłącznie towarem handlowym, który można sprzedać i kupić po określonej cenie nie licząc się z tymi którzy nie mają środków do zabezpieczenia sobie zasobów wodnych. Pojawia się jednak taki oto problem, czy prawo do wody można skutecznie wyegzekwować wobec braku skutecznych mechanizmów międzynarodowego systemu praw człowieka. Wszak nie istnieje coś takiego jak ponadnarodowy autorytet, który byłby instancją wykonawczą prawa do wody. Deklaracja przyjmowana jest na zasadzie dobrej woli państw. Było idealnym stanem rzeczy, gdyby normatywne wytyczne, które zostały sformułowane przez Komitet zostały przyjęte jako ogólne normatywne ramy formułowania kodeksów międzynarodowego prawa wodnego, jak i stały się podstawą do pokojowego rozwiązywania różnych konfliktów u podstaw których znajduje się deficyt surowca wodnego. Prawo do wody można określić jako normatywną bazę, można powiedzieć bazę filozoficzną. Jest to prawo naturalne, przyrodzone, które jest warunkiem realizacji innych praw, np.; prawa do życia, prawa do żywności, prawa do samostanowienia, prawa do odpowiedniego standardu życiowego, prawa do mieszkania, prawa do nauki, prawa do bezpieczeństwa, prawa do zdrowia, prawa do czystości, prawa do właściwych warunków pracy, a także praw kobiet, dzieci, ludzi starszych, prawa do uczestnictwa w życiu kulturalnym. Wszystkie te prawa mają charakter przyrodzony. Są one konsekwencją przysługującej każdemu człowiekowi niezbywalnej ludzkiej godności.

Dnia 23 grudnia 2003 r. ONZ ogłosiło lata 2005 - 2015 jako Międzynarodową Dekadę Działania: *"Woda dla życia"*. Dekada ta miała rozpocząć się w Światowym Dniu Wody, 22 marca 2005 r. (rezolucja 58/217). Zgromadzenie przyjęło decyzję Komisji Zrównoważonego Rozwoju, która uznała wodę, warunki sanitarne i ludzkie osadnictwo za kluczowy temat w pierwszym roku Dekady (2004 - 2005). Komisja została zaproszo-

¹¹ Tamże, s. 206.

na do współpracy mającej na celu wyznaczenie w ramach istniejących zasobów, możliwych działań i programów w związku z Dekadą i w ramach jej założeń określonych na 12 i 13 sesji. Zgromadzenie Ogólne NZ zwróciło się do Sekretarza Generalnego, aby ten podjął właściwe kroki w celu organizacji działań na rzecz Dekady, mając na uwadze rezultaty Międzynarodowego Roku Słodkiej Wody oraz wyniki pracy Komisji Zrównoważonego Rozwoju na 12 i 13 sesji. Wezwano również organy NZ, wyspecjalizowane agendy, komisje regionalne i inne organizacje Narodów Zjednoczonych do podjęcia różnorodnych działań wykorzystujących istniejące już zasoby oraz do tworzenia dobrowolnych funduszy w celu wprowadzenia w życie programu "*Woda dla życia*". W rezolucji 59/228 z 22 grudnia 2004 r. Zgromadzenie Ogólne wezwало system Narodów Zjednoczonych do podjęcia wysiłków czyniących Międzynarodową Dekadę okresem realizacji zobowiązań przy użyciu istniejących zasobów i dobrowolnych funduszy.¹²

Do innych ważniejszych dokumentów, które podkreślają prawo człowieka do wody i stanowią źródło normatywne międzynarodowego prawa wodnego należą:¹³ 1) Deklaracja Sztokholmska, 2) Konferencja ONZ NT. wody w *Mar del Plata* (1977) gdzie została ogłoszona Międzynarodowa deklaracja zaopatrzenia w wodę do picia oraz sanitację (1980-1990), 3) Konferencja w Dublinie o wodzie i rozwoju zrównoważonym, 4) Deklaracja amsterdamska 1992 rok, 5) Deklaracja z Rio o środowisku i rozwoju z 1982 roku, 6) Agenda 21 Szczyt Ziemi w Rio de Janeiro w 1992 roku, 7) Międzynarodowa Konferencja ONZ „*Populacja i Rozwój*” z 1999 roku, 8) Światowe Forum Wodne - Haga, Bonn, Kito miejsce dyskusji o problemach zasobów wodnych na Ziemi, 9) Międzynarodowy Konwent „*Środowisko i rozwój*” 1995, 10) Deklaracja Międzynarodowej Konferencji „*Woda i Zrównoważony Rozwój*” 1998, 11) Podkomisja Promocji i Ochrony Praw Człowieka – rezolucja dotycząca promocji i realizacji wody pitnej z 2002 roku, 12) Deklaracja Milenium, która dotyczy poprawy zaopatrzenia ludności w zasoby wodne oraz poprawy warunków sanitarnych, 13) Konwencja dotycząca użytkowania dla niezeługowych potrzeb cieków międzynarodowych z maja 1997 roku. Dokumenty, które mają charakter globalny uzupełniane są także przez dokumenty o charakterze regionalnym. Dla przykładu można tutaj podać Komisję Ekonomiczną ONZ dla Europy, która opracowała Konwencję o ochronie i użytkowaniu transgranicznych cieków oraz jezior międzynarodowych UNECE 1992.¹⁴

W XX wieku ogłoszono szereg ustaw rezolucji dotyczących wód międzynarodowych, które odzwierciedlają ideę podstawowego dla człowieka prawo do wody.¹⁵ Wymieńmy tutaj najważniejsze ustawy: 1) Ustawa berlińska – konferencja Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego (ILA) w Berlinie, dotyczącą zasobów wodnych 2004 rok, 2) konferencja berlińska 2004 rok, opinia Komitetu do spraw zasobów wodnych, 3) Międzynarodowa Komisja Prawa – rezolucja o transgranicznych wodach gruntowych z 1994 roku, 4) Ustawa suecka o międzynarodowych wodach gruntowych z roku 1986, 5) Ustawa z Helsinek z 1966 roku dotycząca wykorzystania wód rzek międzynarodowych, 6) Rezolucja nr 319 (XXVIII) o kooperacji w zakresie środowiska naturalnego z 13 grudnia 1973 roku w Nowym Yorku, 7) Rezolucja dotycząca wykorzystania wód słodkich do celów innych niż nawigacja – Instytut Prawa Międzynarodowego rok 1961. Do najważniejszych Konwencji regulujących międzynarodowe i transgraniczne zasoby wodny należą: 1) Konwencja Narodów Zjednoczonych dotycząca prawa niezeługowego z maja 1997 roku, 2) Konwencja ONZ z 1994 roku o zwalczaniu pustyńnienia, 3)

¹² http://www.unic.un.org.pl/konf_obchody/obchody.php

¹³ Problemy te omawia także P. Kowalczak, *Konflikty o wodę*, Przeźmierowo 2007.

¹⁴ Zob. <http://www.waterencyclopedia.com/La-Mi/Law-International-Water.html>

¹⁵ Informację czerpie ze strony: <http://www.internationalwaterlaw.org/international.html>

Konwencja ramiarska z 1971 roku, 4) Konwencja afrykańska z 1968 roku o ochronie przyrody i bogactw naturalnych, 5) Szkic Konwencji o wykorzystaniu rzec i jezior międzynarodowych w przemyśle i rolnictwie – Rio de Janeiro rok 1965, 6) Akt z Asuncion z 3 czerwca 1971 roku o wykorzystywaniu rzek międzynarodowych, 7) Szkic do konwencji europejskiej o ochronie cieków międzynarodowych, Strasburg 1974 r., 8) Konwencja o ocenie wpływów na środowisko naturalne w kontekście transgranicznym, Espoo 1991, 9) Konwencja o ochronie i korzystaniu z cieków transgranicznych 18 marca 1992 roku.¹⁶

Ważne są także agendy ONZ, dzięki którym powstały kolejne źródła międzynarodowego prawa wodnego. Zostały one przygotowane w ramach prac Komisji Ekonomicznej dla Europy (UNECE). Możemy wyróżnić następujące dokumenty: 1) Deklaracja polityki zapobiegania kontroli zanieczyszczenia wód, w tym także zanieczyszczenia transgraniczne, Genewa 1980, 2) Decyzja ws. współpracy w dziedzinie wód transgranicznych dotyczącej wspólnych zasobów wodnych, Genewa 1982, 3) Decyzja ws. Współpracy w dziedzinie wód transgranicznych (Decyzja B 41) Genewa 1986, 4) Zasady postępowania w razie przypadkowego zanieczyszczenia śródlądowych wód transgranicznych, Nowy York 1990, 5) Propozycje Panelu ekspertów nt. legalnych i instytucjonalnych aspektów rozwoju wód międzynarodowych, Nowy York grudzień 1968, 6) UNECE 1999, Protokół woda i zdrowie, 7) 1999 UNECE Konwencja dotycząca dostępu do informacji, społecznego uczestnictwa w decyzjach w sprawiedliwym użytkowaniu środowiska, 8) Deklaracja Konferencji ONZ dotyczące środowiska człowieka, Sztokholm 1972, 9) Rezolucja ONZ z grudnia 1973 roku na temat współpracy w zakresie środowiska naturalnego dotyczącej zasobów naturalnych, 10) Rezolucja 33/87 ONZ z grudnia 1978 roku na temat współpracy z zakresie środowiska naturalnego dzielonych przez dwa lub więcej kraje, 11) Rezolucja ONZ 34/186 z grudnia 1979 na temat współpracy w zakresie środowiska naturalnego dotyczącej zasobów naturalnych dzielonych przez dwa lub więcej kraje, 12) Program Środowiskowy ONZ, 12.1) Decyzja Rady Nadzorczej 6/14, Zasady regulujące postępowanie w zakresie ochrony środowiska jako wskazówka dla państw w kwestii ochrony i racjonalnego wykorzystania bogactw naturalnych dzielonych przez dwa lub więcej kraje, Nairobi 1978 rok, 12.2) Deklaracje i rezolucje KONZ na temat wody Mar del Plata 1977, 13) Konferencja ONZ „Środowisko i Rozwój” Agenda 21 Rio de Janeiro 1992.

Jeśli chodzi o inne dokumenty dotyczące międzynarodowego prawa wodnego to można wymienić studia i deklaracje powstałe w Instytucie Prawa Międzynarodowego oraz Stowarzyszeniu Prawa Międzynarodowego i Stowarzyszenia Prawników Obu Ameryk.¹⁷

1. Instytut Prawa Międzynarodowego: 1) Międzynarodowa Regulacja dotycząca nawigacji rzecznej- Heidelberg wrzesień 1887, 2) Międzynarodowa regulacja dotycząca wykorzystania cieków międzynarodowych dla celów innych niż nawigacja – Deklaracja Madrycka 1911, 3) Rezolucja z Paryża z 1934 roku dotycząca regulacji nawigacji na wodach międzynarodowych, 4) Rezolucja ze Salzburga 1961 dotycząca wykorzystania międzynarodowych wód nie-morskich, 5) Rezolucja z Aten z roku 1979 dotycząca zanieczyszczania rzec i jezior międzynarodowych.
2. Stowarzyszenie Prawa Międzynarodowego: 1) Dubrownik 1956 rok, deklaracja Praw, 2), Nowy York 1958 Rezolucja o wykorzystaniu wód rzek międzynarodowych, 3) Hamburg sierpień 1960 rok, rekomendacje dotyczące procedur związanych z nienawigacyjnym wykorzystywaniem wód, 4) Hamburg 1960 też sierpień, reko-

¹⁶ Informacje czerpie: <http://www.zb.eco.pl/inne/prawo/ms4.htm>

¹⁷ Informację czerpie z: <http://www.internationalwaterlaw.org/>

mendacje dotyczące kontroli zanieczyszczenia, 5) Helsinki 1966 rok, deklaracja o wykorzystaniu rzek wód międzynarodowych, 6) Nowy York 1972, Ustalenie praw dotyczących ochrony przeciwpowodziowej, 7) Nowy York 1972 rok, ustalenie praw dotyczących zanieczyszczeń morze pochodzenia kontynentalnego, 8) New Delhi 1975, sformułowanie prawa dotyczącego ulepszania naturalnych dróg wodnych oddzielających lub przepływających przez kilka krajów, 9) Madryt 1976, rezolucja na temat ochrony naturalnych zasobów wodnych i instalacji wodnych podczas konfliktów wojennych, 10) Madryt 1976 rok, rezolucja dotycząca międzynarodowej administracji zasobów wodnych, 11) Belgrad rok 1980, sformułowanie prawa dotyczącego przepływu wód cieków międzynarodowych, 12) Belgrad 1980 rok, sformułowanie prawa określającego związki między wodą a innymi zasobami naturalnymi a środowiskiem naturalnym, 13) Montreal rok 1982, określenie prawa dotyczącego zanieczyszczenia wód międzynarodowych dorzeczych odpływowych, 14) Seul rok 1986 prawo dotyczące międzynarodowych wód gruntowych, 15) Seul 1986 rok, sformułowanie zasad uzupełniających międzynarodowe zasoby wodne, 16) Buenos Aires 1994, prawo dotyczące zanieczyszczeń komponentów środowiska, 17) Helsinki 1996 rok, prawo dotyczące zanieczyszczeń komponentów środowiska będącej rezultatem korzystania z wód międzynarodowego dorzecza odpływowego, 18) Helsinki 1996, prawo dotyczące środków prawnych dotyczące transgranicznych zniszczeń na ciekach międzynarodowych.

3. Stowarzyszenie Prawników Obu Ameryk: 1) Deklaracja z Buenos Aires 1957, 2) Rezolucja z 1957 roku San Jose, 3) Rezolucja z Caracas z listopada 1969 roku.

Na zakończenie możemy także przywołać Polskie prawo wodne. Według prawa obowiązującego w Polsce woda jest przede wszystkim traktowana jako dar przyrody. Powstanie jej zasobów nie zależy od woli człowieka, ale od niego zależy jej gromadzenie, ochrona przed zanieczyszczeniem i marnotrawstwem. Kwestie prawne dotyczące zasobów wodnych ich używania i gospodarowania reguluje ustawa z 18 lipca 2001 r. - Prawo wodne reguluje m.in. zagadnienia planowania w dziedzinie gospodarowania wodami, jednolitych organów administracji rządowej i samorządowej odpowiedzialnych za gospodarkę wodną z przypisaniem im ściśle określonych kompetencji.¹⁸ Polskie prawo dotyczące zasobów wodnych zasadniczo respektuje ideę naturalnego prawa do wody każdego człowieka.

Wszystkie przywołane powyżej akty prawne, konwencje, rezolucje, wyrażają jak przypuszczam zasadniczą ideę prawa naturalnego, jakim jest prawo do wody każdego człowieka, niezależnie od jego statusu materialnego, społecznego, kulturowego. U podstaw każdego z nich jak przypuszczam, znajduje się *implicite* przyjęta ta właśnie idea fundamentalnego dla każdego człowieka prawa do wody.

Podjmując konkluzję dotychczasowych rozważań, należałoby przypuszczalnie opowiedzieć się za takim stanowiskiem w kwestii formowania prawa chroniącego zasoby wody, które będzie uwzględniało w swoich rozstrzygnięciach fundamentalne prawo do wody każdego człowieka.¹⁹ Wydaje się bowiem, że stanowienie tego prawa nie może dokonywać się w przestrzeni oderwanej od podstawowych potrzeb człowieka, które niezbędne są do zachowania jego biologicznej egzystencji. Prawo chroniące w różnych wymiarach zasoby wodne, powinno mieć u swoich podstaw wypływające z natury prawo do posiadania dostępu do zasobów wodnych dla każdego człowieka. Idea ta *implicite* została już wyrażona przez twórców Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Deklaracja ta odwołuje się przecież do pojęcia prawa naturalnego. Przez Prawo naturalne - (*ius naturale*), rozumiemy tutaj, zespół zasad mających

¹⁸ J. Szachulowicz, *Prawo wodne. Komentarz. Stan prawny 8 września 2007 rok*. Warszawa 2007.

¹⁹ Na temat prawa naturalnego zob. T. Ślipko, *Zarys etyki ogólnej* Kraków 2004.

kierować życiem człowieka. Prawo to ma charakter obiektywny i powszechny. Zwolennicy teorii prawa naturalnego uznają je za wspólne wszystkim kulturom. Ma ono łączyć wszystkich ludzi, niezależnie od różnic kulturowych, zakładać pewne wspólne zasady postępowania. Prawo to jest przede wszystkim trwałe, nie zmienia się pośród zmian historycznych, zmieniających się poglądów i obyczajów. Prawa tego nie można człowiekowi ani wyrwać, ani go zniszczyć, bo oparte zostało na jego naturze. Stoi ono na straży ludzkiej godności, albowiem determinuje zasadnicze, fundamentalne prawa i obowiązki człowiek względem drugiego. Podstawowe jest prawo do samoposiadania, prawo własności, prawo do utrzymania życia, prawo do owoców pracy, prawo do godnego życia. To ostatnie jest tutaj, jak przypuszczam najbardziej istotne. Prawo naturalne jest niezależne od jakiejkolwiek władzy państwowej i prawa stanowionego przez państwo, jego rolą jest dostarczanie wzorców i standardów, którymi powinno kierować się prawo pozytywne. Źródeł prawa naturalnego, możemy upatrywać w Bogu lub naturze. Nie dyskutując tutaj kwestii źródeł prawa naturalnego, czyli nie wyjadając się w debatę czy do jego uzasadnienia należy odwołać się do przesłanek teistycznych, trzeba podkreślić, że prawo do wody jest jednym z praw naturalnych człowieka, praw przyrodzonych, które jest warunkiem *sine quo non* urzeczywistniania innych praw, takich jak np. najbardziej podstawowe prawo, jakim jest prawo do życia. Jednak wg niektórych teoretyków prawa naturalnego, prawo naturalne stoi w sprzeczności z prawem pozytywnym i prowadzi do jego wyparcia. Dlatego też wielu myślicieli postuluje tworzenie prawa bez uwzględniania jakiegś jego normatywnej podstawy. Można zapytać na ile takie rozwiązanie jest dobre? Rozwój międzynarodowego prawa chroniącego zasoby wodny, nie może w moim przekonaniu, oderwać się od idei prawa naturalnego, które stawiając w centrum człowieka, jego aksjologiczną pozycję, zwraca uwagę, że wszelkie ustalenia prawne winny dokonywać się zawsze z uwzględnieniem jego natury i przysługującej mu godności osobowej. Historia rozwoju tego prawa wyraźnie pokazuje, że prawo do wody, nie jest czymś konwencjonalnie i arbitralnie ustalonym przez człowieka. Prawa do wody, powtórzmy raz jeszcze, to przyrodzone prawo każdego człowieka. Jako normatywna podstawa, prawo człowieka do wody, wyrażające konieczną dla przeżycia wartość, powinno być brane pod uwagę przy formułowaniu różnych praw biorących w ochronę naturalne surowce globu ziemskiego. Wdrożenie tego prawa w systemy legislacyjne pozwoli przede wszystkim na uniknięcie jakże niebezpiecznych praktyk dyskryminacyjnych, w których zakłada się, że nie wszyscy ludzie mają takie samo prawo do zasobów wodnych. Zgoda na wdrożenie tego prawa może przyczynić się do zapewnienia jednostkom sprawiedliwego podziału tego surowca naturalnego, zwłaszcza w tych rejonach gdzie wzrasta jego deficyt. W skali międzynarodowej wdrożenie tej zasady powinno prowadzić do wzajemnej współpracy między państwami w celu organizowania humanitarnej pomocy do tych krajów i kontynentów, które obecnie już też w niedalekiej przyszłości będą doświadczały chronicznego braku wody a ich gospodarka wodna ulegnie prawie całkowitemu załamaniu.

Bibliografia

- [1] Craig, J. R., Vaughan, D., J. Skinner, B., J., *Zasoby ziemi*, Warszawa, 2003.
- [2] P. Kowalczak, *Konflikty o wodę*, Przeźmierowo 2007
- [3] T. Ślipko, *Zarys etyki ogólnej* Kraków 2004.
- [4] J. Szachulowicz, *Prawo wodne. Komentarz. Stan prawny 8 września 2007 rok*. Warszawa 2007.

- [5] <http://www.internationalwaterlaw.org>
- [6] <http://www.zb.eco.pl/inne/prawo/ms4.htm>
- [7] http://www.unic.un.org.pl/iyfw/raport_gwns.php
- [8] http://www.unic.un.org.pl/konf_obchody/obchody.php
- [9] <http://www.waterencyclopedia.com/La-Mi/Law-International-Water.html>
- [10] http://66.102.9.104/search?q=cache:sVnCceokbQkJ:www.unic.un.org.pl/dokumenty/deklaracja_
- [11] http://www.unic.un.org.pl/iyfw/raport_gwns.php
- [12] http://cyberhate.org.pl/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.rtf
- [13] http://www.unic.un.org.pl/iyfw/raport_gwns.php
- [14] <http://64.233.183.104/search?q=cache:6SmmE0-2qUMJ:ecoportal.com>